

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 8, SAYI 17, GÜZ 2022

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Tokat/TÜRKİYE
mehmet.guler@gop.edu.tr
ORCID

**ŞAİR SAFİ VE ULAŞILAMAYAN
BİYOGRAFİSİ**

POET SAFI AND HIS INACCESSIBLE
BIOGRAPHY

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 30.05.2022	Received Date: 30.05.2022
Kabul Tarihi: 18.06.2022	Accepted Date: 18.06.2022
Yayınlanma Tarihi: 31.10.2022	Date Published: 31.10.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Güler, Mehmet, "Şair Safi ve Ulaşılmaayan Biyografisi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 17, Güz 2022, s. 101-122.

Güler, Mehmet, "Poet Safi and His Inaccessible Biography", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 17, Fall 2022, p. 101-122.

10.28981/hikmet.1123533

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER

ŞAİR SAFİ VE ULAŞILAMAYAN BİYOGRAFİSİ

POET SAFI AND HIS INACCESSIBLE BIOGRAPHY

ÖZ

Doğum tarihi bilinmeyen Safî, 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşamıştır. Asıl adı Mustafa olan şair, -kaynaklarda "Tavile başı" ve "Tavile-zâde" gibi değişik şekilleriyle de karşılaşılan- "Tavlabaşı-zâde" lakabıyla tanınmaktadır. Eserleri üzerine farklı araştırmacılar tarafından ansiklopedi/sözlük maddesi, makale, kitap ve yüksek lisans tezi gibi çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmaların pek çoğunda, tezkire ve biyografik kaynakların Safî'den bahsetmediği yönünde ortak bir değerlendirme yer almaktadır. Bu sebeple ilgili çalışmalarda, şairin hayatı hakkında ya hiçbir bilgi verilmediği ya da eserlerinden ulaşılabildiği kadarıyla kısıtlı bilgilerin aktarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte son zamanlarda yapılan birkaç çalışmada ise şairin biyografisine dair sıra dışı bir durum olduğu ortaya çıkarılmış ve şairin, bazı kaynaklarda -hatalı şekilde- farklı bir mahlasla yer aldığı tespit edilerek bu hatalı bilginin günümüzde yazılan birçok biyografik eserde de mevcut olduğu ortaya konulmuştur.

Bu makalede ise şair hakkında bilinenlerin bir adım ötesine geçilmiş ve Safî'nin aslında öteden beri aşikâr olan ama bir türlü fark edil(e)meyen biyografisine ulaşılarak dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Sâlim Efendi Tezkiresindeki Safî Mustafa Efendi'nin şiirleriyle ilgili olumsuz kanaat içeren bir değerlendirmenin eleştiriye açık oluşu, birçok açıdan tetkik edilerek ele alınmış ve haksız olduğu düşünülen bu değerlendirme ifadesinin güncel bazı biyografik kaynaklar tarafından da hiçbir incelemeye tabi tutulmadan tekrar edilmesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Safî, Tavlabaşı-zâde Mustafa Efendi, 18. yüzyıl divan şiiri, biyografi, eleştiri.

ABSTRACT

Safi, whose birth date is unknown, he lived until the first quarter of the 18th century. The poet, whose real name is Mustafa, is known by the nickname "Tavlabaşı-zâde", which is also encountered in different forms such as "Tavilebaşısı" and "Tavile-zâde" in the sources. Different researchers have done various studies related to their work, including encyclopedia/dictionary articles, articles, books, and master's thesis. However, in most of these studies, there is a common assessment that the tazkira and biographical sources do not mention Safî. Therefore, related studies show that there is no information about the poet's life, or limited information from his works is transferred as far as it can be accessed. However, a few recent studies have found that there is an unusual situation in the biography of the poet, and it has been found that the poet is involved in some sources -in a wrong way- with a different pseudonym and that this error information is also available in many biographical works written today.

This article goes one step further than what is known about the poet and it was tried to draw attention by reaching the biography of the poet, which was present from the beginning but never noticed. In addition, a review of the poems of Safî Mustafa Efendi on Sâlim Efendi Tezkire has been considered to be open to criticism in many ways and it is emphasized that this evaluation statement, which is thought to be unfair, is repeated by some current biographical sources without being subjected to any examination.

Keywords: Safî, Tavlabaşı-zade Mustafa Efendi, 18th century divan poetry, biography, criticism

Giriş

18. asır şairlerinden olan Safî'nin asıl ismi Mustafa'dır. Kendi eserlerinde ve biyografik kaynaklarda; "Tavîlebaşı" ve "Tavîle-zâde" gibi değişik şekilleriyle de karşılaşılan- "Tavlabaşı-zâde" lakabıyla tanınmaktadır. Hayatı ve eserleri üzerine farklı araştırmacılar tarafından birçok yayın yapılmış olsa da bu çalışmalarda şairin biyografisine ulaşamadığı görülmektedir. Bu sebeple ilgili çalışmaların çoğunda, kaynakların Safî'den bahsetmedikleri dile getirilmekte; bir kısım çalışmalarda ise şairin eserlerine müracaat edilerek kısıtlı da olsa birtakım bilgiler verilmektedir.

Safî ve eserleri üzerine yapılmış çalışmaları gözden geçirmek ve şairin biyografisiyle sınırlı olmak üzere bunlar hakkında değerlendirme yapmak için ilgili çalışmalardan aşağıda bahsedilecektir:

Safî'ye ait bir eser üzerine yapılmış ilk müstakil çalışma, *Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi* adlı yüksek lisans tezidir. Mehmet Sait Çalka'nın 2007 yılında hazırladığı bu tezde, Mustafa Efendi ve eseriyle ilgili bilgiye yalnızca Bursalı Mehmed Tahir'in *Ahlak Kitaplarımız* adlı eserinde rastlanıldığı fakat orada da müellife dair bir bilginin bulunmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca eserin 1708 yılında yazılmış olmasından hareketle Mustafa Efendi'nin 17. asrın son çeyreği ile 18. asrın ilk yarısında yaşamış olması gerektiği fakat 18. asır şuara tezkirelerinde onunla ilgili hiçbir bilgiye rastlanılmadığı söylenmektedir (Çalka, 2007: 18). Araştırmacı daha sonra hayatına dair herhangi bir bilgi edinemediği müellifin, *Gülşen-i Pend* adlı eserindeki -696, 703, 722 ve 723 numaralı- beyitleri örnek göstererek Mustafa Efendi'nin övgüsünü yaptığı III. Ahmed ve sadrazam Damat Ali Paşa zamanında hayatta olduğunu ve Divân-ı Hümâyün kâtipliği görevinde bulunduğunu ifade etmektedir (Çalka, 2007: 19). Ayrıca şairin edebi kişiliği üzerinde de bazı bilgiler veren Çalka; Mustafa Efendi'nin eserinden anlaşılacağı üzere Arapça ve Farsçayı iyi bilen eğitilmiş biri olduğunu, pek çok meslek erbabına nasihat edebilmesi için hem bu mesleklerle ilgili geniş bir bilgiye sahip olması hem de Kur'ân, hadis, kelim, belâgat gibi ilimlere vâkıf olmasının gerektiğini, farklı mesleklere ait terimleri kullanmasının ise müellifin derin bilgisini gösterdiğini belirtmektedir (Çalka, 2007: 19-20).

Safî'ye ait bir eserle ilgili yapılan ikinci çalışma, 2008 yılında yine Mehmet Sait Çalka tarafından hazırlanmış olan *Safî Mustafa Efendi'nin "Gülşen-i Pend" Mesnevisinde Din Görevlilerine Nasihatleri* başlıklı makaledir. Çalka bu çalışmada, Safî Mustafa Efendi'nin 17. asrın ikinci yarısıyla 18. asrın ilk yarısı arasında yaşamış divan şairlerinden olduğunu ve yaptığı bütün literatür ve katalog araştırmaları sonucunda bu şairin ismine Bursalı Mehmed Tahir'in *Ahlak Kitaplarımız* adlı eserinde rastladığını ancak bu eserde de maalesef müellife ait herhangi bir bilginin bulunmadığını dile getirmiştir (Çalka, 2008a: 243).

Çalka'nın 2008 yılında Diyanet İlmi Dergi'de yayımlanmış, *Safî Mustafa Efendi'nin "Gülşen-i Pend" Mesnevisinde Din Görevlilerine Nasihatleri* başlıklı bir makalesi daha bulunmaktadır. Fakat bu makale, aynı ada sahip olan -bir önceki paragrafta değindiğimiz- makaleyle neredeyse aynı içeriğe sahip olup şair hakkında verilen bilgiler de diğer yayında yer alan bilgilerden farklı değildir (Çalka, 2008b:

113). Bu sebeple ilgili çalışmadan, Safî'nin biyografisine dair Çalka'nın önceki yayınlarında yer alanların ötesinde yeni bir bilgi elde edilememiştir.

Safî Mustafa Efendi'ye ait bir eserle ilgili yapılan diğer bir çalışma, 2011 yılında yine Mehmet Sait Çalka tarafından hazırlanmıştır. Ahilik kitabında *Safî Mustafa Efendi'nin Osmanlı Esnaf ve Sanatkarlarına Nasihatleri* başlığıyla yer alan bu kitap bölümünün de Çalka'nın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı *Gülşen-i Pend* adlı eserle ilgili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada şairin biyografisiyle ilgili olarak sadece tek cümlelik bir bilgi mevcut olup o da araştırmacının önceki çalışmalarında yer alan bilgilerden farklı değildir. Çalka burada; ismine yalnızca Bursalı Mehmed Tahir'in *Ahlâk Kitaplarımız* adlı çalışmasında rastladığı Safî Mustafa Efendi'nin, -H. 1120/M. 1708 tarihinde yazmış olduğu- *Gülşen-i Pend*'de esnaf ve sanatkarlar için yaptığı nasihatler üzerinde duracağını belirtmiştir (Çalka, 2011: 80).

Safî ve eserleriyle ilgili bir başka çalışma, 2013 yılında Emine Yeniterzi tarafından yapılmıştır. *Nasihat-nâme-i Safî* başlığını taşıyan bu makalede, *Gülşen-i Pend* dışında şairin başka bir eseri üzerinde durulmuş ve bu eserin incelemesi yapılmıştır. Yeniterzi; biyografik kaynaklarda adı geçmeyen Mustafa Safî Efendi hakkında, müellifin diğer bir eseri olan *Gülşen-i Pend* adlı nasihat-nameden bilgi edinilebildiğini dile getirmiş ve Çalka'nın yüksek lisans tezine gönderme yapmıştır (Yeniterzi, 2013: 426). Ayrıca Yeniterzi, Çalka'nın verdiği bilgilerden farklı olarak *Gülşen-i Pend*'deki 724 numaralı beyti de örnek göstermekte ve şairin isim ve lakabının Tavile başı Mustafa olduğunu dile getirmektedir. Bunun yanı sıra *Nasihat-nâme-i Safî* için Kâmi'nin yazmış olduğu takrîzdeki bir beyitte, şairin lakabının Tavile-zâde olarak yer aldığını da belirterek Mustafa Efendi'nin lakabının farklı bir şeklini de göstermektedir (Yeniterzi, 2013: 426).

Safî Mustafa Efendi'ye dair bir diğer çalışma, 2015 yılında Ahmet Doğan tarafından ortaya konulmuştur. *XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Safî Mustafa ve Rubailer* başlığını taşıyan bu makalede, şairin önceki çalışmalarda zikredilmeyen başka bir eseri olan -Millî Kütüphane'de *Eş'âr* adıyla kayıtlı- *Divanı*'ndan bahsedilmektedir. Doğan; makalesinde Safî ile ilgili bilgi verirken onun tezkirelerde adı geçmeyen bir şair olduğunu söylemekte, Millî Kütüphanede 06 Mil Yz FB 301 numarasıyla kayıtlı bilgiler dolayısıyla da 18. yy. şairlerinden biri olan Safî'den ve eserinden haberdar olunabildiğini belirtmektedir. Ayrıca baş tarafı eksik olan bu divan nüshasından, müstensih veya ferağ kaydı olmaması sebebiyle Safî hakkında yeni bir bilgi edinilemediğini fakat *Divan* incelenerek şairin asıl isminin Mustafa olduğunun öğrenildiğini ve bazı tarih beyitlerinden hareketle de şairin tahmini olarak 17. asrın son çeyreği ile 18. asrın başlarında hayatta olduğunun anlaşıldığını ifade etmektedir. Safî'nin hayatı hakkında başka bir malumat bulunmadığını belirten araştırmacı; yaptığı incelemeler neticesinde şairin aynı zamanda *Gülşen-i Pend* isimli ahlaki bir eserin de müellifi olabileceği sonucuna vardığını, *Divan* sahibi Mustafa Safî ile *Gülşen-i Pend*'in müellifi Mustafa Efendi'nin aynı şahıs olmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu dile getirmektedir (Doğan, 2015a: 446). Çalışmasında Çalka'nın yüksek lisans tezi (Çalka, 2007) ve makalesine (Çalka, 2008a) de değinen Doğan; *Gülşen-i Pend* ve *Divan* arasındaki bazı benzerlikler üzerinde durmakta ve *Gülşen-i Pend*'den hareketle şairin *Divân-ı Hümayun*'da kâtip olarak görev yaptığını

belirtmektedir. Ancak çalışmada Emine Yeniterzi'nin makalesinden (Yeniterzi, 2013) bahsedilmediği ve dolayısıyla şairin ilgili makalede ele alınan *Nasihat-nâme* adlı eserine ilişkin bilgilerin ve mahlasına dair detayların, Doğan'ın bu makalesinde bulunmadığı görülmektedir.

Safî'ye ilgili bir başka çalışma, 2015 yılında yine Ahmet Doğan tarafından hazırlanan *Safî Mustafa'nın Gönlüyle Muhavere Niteliğinde Bir Manzumesi* başlıklı makaledir. Bu yazıda, *Safî Divan*'ında yer alan 175 beyitlik bir mesnevinin incelemesi yapılmış ve son kısımda da şairin metni verilmiştir. Çalışma; Safî'nin biyografisi açısından incelendiğinde, Doğan'ın, bir önceki makalesine kıyasla daha özet bilgiler içermektedir. Makalede şairin hayatıyla ilgili verilen bilgilerin, bilinenlerin ötesine geçmediği ve Doğan'ın daha önceki çalışmasında yer alan bazı bilgilere tekrar değindiği görülmektedir. Çalışmada; Safî Mustafa'nın 18. asır şairlerinden biri olduğu, tezkirelerde kendisinden bahsedilmediği, kütüphane kayıtlarından ismi ve yaşadığı dönem gibi küçük malumatlar edinildiği, *Divan*'ı incelendiğinde de elde edilen bilgilerin bu malumatları -şairin asıl isminin Mustafa olması ve 18. asrın başlarında hayatta olması gibi bilgileri- teyit ettiği dile getirilmiştir (Doğan, 2015b: 104). Ayrıca makalede dipnot olarak yine *Divan* sahibi Safî Mustafa ile *Gülşen-i Pend*'in müellifi Mustafa Efendi'nin aynı şahıs olmalarının kuvvetli bir ihtimal oluşundan bahsedilerek Çalka (Çalka, 2007) ve Doğan (Doğan, 2015a)'ın ilgili çalışmalarına atıf yapılmış (Doğan, 2015b: 104, 2. dipnot) ancak Yeniterzi'nin makalesine değinilmemiştir.

Safî Mustafa Efendi ve eserleriyle ilgili bir diğer çalışma, 2019 yılında Mehmet Güler tarafından yapılmıştır. *Safî'nin Ka'be-nâme'si ve Bu Eser İçin Yazdığı Tarihler* başlıklı bu kitap bölümünün, şairin daha önceki çalışmalarda adı geçmeyen farklı bir eseriyle ilgili olduğu görülmektedir. Güler; bu çalışmada, *Ka'be-nâme*'nin müellifi Safî hakkında bilgi edinmek için daha önceki çalışmalara müracaat ettiğini, aynı mahlasa sahip birçok şair bulunması sebebiyle ilgili eserle tarih, üslup gibi birtakım özellikler yönünden örtüşen çalışmalara odaklandığını ve neticede bazı bilgilere ulaştığını belirtmiş ve şaşırtıcı bir sonuçla karşılaştığını ifade ederek şairin biyografik kaynaklarda farklı bir mahlasla yer aldığını dile getirmiştir. (Güler, 2019a: 375). Sonrasında Safî'nin kimliğini tespit için yararlandığı çalışmaları kronolojik olarak sıralamış ve yaptığı karşılaştırma neticesinde şairin *Ka'be-nâme* dışında *Gülşen-i Pend*, *Nasihat-nâme* ve *Dîvân* olmak üzere üç eserinin daha olduğunu dile getirmiştir (Güler, 2019a: 378). Güler ayrıca Safî'nin hem eski hem de güncel birçok kaynakta farklı bir mahlasla -"Safî" olarak- yer alışı üzerinde de durarak tezkire ve biyografik kaynaklarda yer alan bu bilgileri aktarmış ve Safî'nin "Safî" ile aynı kişi olduğuna dair düşüncesini çeşitli sebeplere dayandırarak ortaya koymaya çalışmıştır (Güler, 2019a: 380-381). Çalışmada belirtildiğine göre *Tezkiretü 'ş-Şuara-yı Sâlim Efendi* ve *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserlerde Safî mahlası adı altında yer alan bilgiler, gerçekte Safî'ye aittir. Ancak yanlış bir mahlas altında verilen bu bilgiler, adı geçen eserlerde olduğu gibi günümüzde kaleme alınmış birçok biyografik kaynaktan da hatalı bir biçimde yer almaya devam etmiştir. Bu eserlerde verilen bilgilere göre adı Mustafa olan şairin Edirneli olduğu, Tavlabası-zade lakabıyla tanındığı, şehremîni, şikk-ı salis defterdân ve Haremeynü'ş-şerifeyn muhâsebeciliği gibi görevlerde bulunduğu daha sonra

Mekke-i Mükerreme'ye mücaveret ederek Beytül-Haram'ı ziyaret ettiği ve bir süre orada kaldıktan sonra şeyhül-Haremlîk görevine getirildiği, H. 1136 (M. 1723-1724) yılında da vefat ettiği görülmektedir (Güler, 2019a: 379). Bu çalışmada; şair hakkında daha önceden Çalka (Çalka, 2007 ve Çalka, 2011), Yeniterzi (Yeniterzi, 2013) ve Doğan (Doğan, 2015a ve Doğan, 2015b) gibi farklı araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmalardan da bahsedilmiştir.

Safî ve eserleriyle ilgili bir diğer çalışma, 2019 yılında yine Mehmet Güler tarafından hazırlanmış olan *Ka'be-nâme Safî* adlı kitaptır. Güler, Safî'nin *Ka'be-nâme* adlı eserinin metin neşri ve incelemesini yaptığı bu kitap çalışmasının birinci bölümünde, şairin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgilere de yer vermiştir. Kitapta; şairin kimliğinin tespitiyle ilgili kısımda, şairin mahlasının Safî olduğu belirtilmiş ve bu mahlasın eserde dört farklı yerde geçtiği dile getirilerek 1018, 1126 ve 1166 numaralı beyitlerle -metnin girişinde bulunan- bir rubai örnek olarak gösterilmiştir (Güler, 2019b: 13). Güler, burada bir önceki çalışmasında olduğu gibi yine şairin kimliğini tespit için faydalandığı çalışmalardan kronolojik olarak bahsetmiş, önceki çalışmaların Safî hakkında biyografik kaynaklarda bilgi bulunmadığını belirtmelerine rağmen kaynaklarda Safî'nin farklı bir isimle -Safî olarak- yer aldığını dile getirmiş ve ilgili kaynaklardaki bilgileri aktararak görüşünü destekleyen sebepler üzerinde durmuştur. Ancak kitaba şairin hayatıyla ilgili verilen bilgiler açısından bakıldığında Güler'in bir önceki çalışmasında ortaya koyduğu bilgilerin ötesine geçilmediği ve ilgili çalışmada yer alan biyografik bilgilere tekrar değinildiği görülmektedir.

Safî ile ilgili 2019 yılında yapılan bir başka çalışma Ahmet Doğan'a aittir. *Safî Divânı* adlı bu kitap çalışmasında; Safî'nin 18. yüzyıl şairlerinden biri olduğu fakat defter ü divan oluşturacak kadar çok manzume kaleme almış olan şairin adının, tezkirelerin zikrettiği binlerce şair arasında geçmediği ifade edilmektedir (Doğan, 2019: 7). Doğan bu çalışmasında da önceki yayınında (Doğan, 2015a) olduğu gibi Safî'nin varlığından Millî Kütüphanede 06 Mil Yz FB 301 numaralı kayıtlı bulunan eseri dolayısıyla haberdar olunabildiğini belirtmekte ve kayıtlardaki -şairin adı ve yaşadığı yüzyıla ilişkin- bilgilerin de eser incelendiğinde birbirleriyle örtüştüğünü dile getirmektedir. Buna göre *Divân*'daki Ms. 2/169 numaralı beyitten şairin adına, TK 1/41 ve K. 5/37 numaralı tarih beyitlerinden de şairin hayatta olduğu tarihe ulaşılmaktadır. Doğan, bunların yanı sıra K. 1/135 numaralı beyitten hareketle -zamanı belli olmamakla birlikte- şairin hac farizasını yerine getirmiş olduğundan, Mh. I/IX'dan şairin mezhebine dair malumat edinilebileceğinden, K. 5/36 ve G. 105/4 beyitlerinden hareketle ise -ihtiyat kaydıyla- şairin payitahtta bulunmuş olabileceğinden bahsetmektedir. Ayrıca araştırmacının önceki çalışmalarında değindiği üzere yine Safî'nin, *Gülşen-i Pend*'in müellifi Mustafa Efendi ile aynı şahıs olmalarının kuvvetle muhtemel oluşu ve Divan-ı Hümayun'da kâtiplik yapmış olması konularını da dile getirdiği görülmektedir. Doğan'a ait bu kitap çalışmasının kaynaklarına -Safî ile ilgili yapılmış çalışmalar açısından- bakıldığında ise Çalka'nın yüksek lisans tezi ve makalesinin (Çalka, 2008a) yanı sıra Doğan'ın kendisine ait bir başka makaleye de (Doğan, 2015b) yer verildiği görülürken Yeniterzi'nin yukarıda adı geçen 2013 yılına ait makalesinden ve Güler'in iki yayınından bahsedilmemiştir. Ancak Doğan'ın bu çalışmasının 2019 yılında yapıldığı göz önüne alındığında

Güler'in yine 2019 yılında yayımlanan çalışmalarını -yüksek ihtimalle- görmemiş olduğu düşünülebilir.

Safî'ye ait bir eserle ilgili yapılan başka bir çalışma, 2020 yılında Mehmet Sait Çalka tarafından hazırlanmış ansiklopedi maddesidir. Çalka; Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan *Ahilik Ansiklopedisi*'nin 1. cildinde yer alan *Gülşen-i Pend* başlıklı bu maddede, 2007 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırladığı eser hakkında bilgiler vermektedir. Şairin hayatına dair bilgi verilmeyen yazıda, Safî'nin biyografisiyle ilişkilendirilebilecek tek bir cümle mevcuttur. Bu cümlede de eserin, Safî Mustafa Efendi (ö. 1120/1709) tarafından kaleme alınan fütüvvetnâme/nasihatnâme türünden bir mesnevi olduğu dile getirilmiştir (Çalka, 2020a: 445). Fakat burada yay ayrıç içerisinde şairin ölüm tarihi olarak verilen 1120/1709 tarihinin de hatalı olduğu görülmektedir. Zira Safî Mustafa Efendi'nin, *Ka'be-nâme* adlı eserini bundan yaklaşık on yıl sonra -1131/1718-19 tarihinde kaleme almış olduğu (Güler, 2019a: 375) ve bundan beş yıl sonra -1136/1723-24 tarihinde- ise vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır (Güler 2019a: 379). Bu ansiklopedi maddesinin kaynaklarına -Safî ile ilgili yapılmış çalışmalar açısından- bakıldığında ise araştırmacının kendisine ait yüksek lisans tezi (Çalka, 2007) ve kitap bölümüne (Çalka, 2011) değinildiği fakat diğer çalışmaların zikredilmediği görülmektedir.

Safî'ye ait bir eserle ilgili 2020 yılında yapılan bir başka çalışma, Orhan Kemal Tavukçu'ya aittir. Tavukçu; Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan *Ahilik Ansiklopedisi*'nin 2. cildinde yer alan *Mustafa Safî Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi* başlıklı maddede, Mehmet Sait Çalka tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Gülşen-i Pend* Mesnevisi'nin, muhtevassından kısaca bahsetmiştir (Tavukçu, 2020: 160). Madde başlığına adı ve mahlası yazılmış olmasına rağmen şairin biyografisine dair herhangi bir bilgi verilmeyen bu yazıda, şairle ilgili bir cümle bulunmakta olup orada da Çalka'nın tezinin birinci bölümünde Mustafa Safî Efendi'nin hayatını ve edebî kişiliğini ortaya koymaya çalıştığı dile getirilmiş fakat bu bilgilerden bahsedilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmadan, Safî'nin biyografisine dair yeni bir bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Yazının kaynaklarına bakıldığında da sadece Mehmet Sait Çalka (Çalka, 2007)'nin yüksek lisans tezine atıf yapılmış olduğu, Safî ve eserleri üzerine hazırlanmış diğer yayınlardan ise söz edilmediği görülmektedir.

Safî ile ilgili 2020 yılında yapılan bir diğer çalışma yine Mehmet Sait Çalka'ya aittir. Araştırmacı; Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan *Ahilik Ansiklopedisi*'nin 2. cildinde yer alan *Safî Mustafa Efendi* başlıklı maddede, doğrudan şairin biyografisini ele almakta ve şair hakkında bilgiler vermektedir. Çalka; aynı ansiklopedinin 1. cildinde Safî Mustafa Efendi'nin ölümü için (ö. 1120/1709) tarihini vermiş olsa da ansiklopedinin 2. cildinde yer alan bu maddede ilgili tarihin sonuna -(ö. 1120/1709 ?) şeklinde- soru işareti eklemiştir. Sonrasında Safî'nin 18. asrın başlarında yazdığı *Gülşen-i Pend* adlı manzum eseriyle tanınmış âlim ve şair bir kişi olduğunu, onun hakkındaki bilgilere sadece Bursalı Mehmed Tahir'in *Ahlak Kitaplarımız* adlı kitaptan -yalnızca adının geçmesinden- ve şaire ait tek eser olan *Gülşen-i Pend*'deki sınırlı bilgilerden ulaşılabildiğini, III. Ahmed ve Sadrazam Damat Ali Paşa dönemlerinde hayatta olduğunu, Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiğinin anlaşıldığını, şiirlerinde Safî mahlasını kullandığını, eserinde birçok

meslek erbabına öğütlerde bulunmasın ise bu meslekler hakkında geniş bir bilgiye sahip olduğuna işaret ettiğini ayrıca eserinde tasavvuf düşüncesini işleyip tasavvufi terimlere de yer vererek şeyhlere ve müritlere nasihatlerde bulunmasından dolayı da Safî Mustafa Efendi'nin tasavvuf ehli olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra bu hususların onun herhangi bir tarikata mensup olması ihtimalini güçlendirdiğini fakat eserinde bunu kanıtlayacak bir bilgiye rastlamadığını belirterek yazısını sonlandırmıştır (Çalka, 2020b: 233). Bu ansiklopedi maddesinin kaynaklarına -Safi ile ilgili yapılmış çalışmalar açısından- bakıldığında yalnızca Çalka'nın kendi hazırladığı yüksek lisans tezi (Çalka, 2007) ve kitap bölümüne (Çalka, 2011) yer verildiği; Yeniterzi (Yeniterzi, 2013), Doğan (Doğan, 2015a ve Doğan, 2015b) ve Güler (Güler, 2019a ve Güler, 2019b)'in çalışmalarından ise bahsedilmediği görülmektedir. Dolayısıyla -daha yeni bir tarihte kaleme alınmış olsa bile- müstakil olarak Safî'nin biyografisi üzerine hazırlanmış olan bu ansiklopedi maddesinde, yukarıda adı geçen çalışmalarda -şairin hayatı ve eserleriyle ilgili- verilen pek çok bilginin bulunmadığı görülmektedir.

Safî'ye ait bir eserle ilgili başka bir çalışma, 2021 yılında Mehmet Güler tarafından hazırlanmıştır. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında kaleme alınan bu madde, *Ka'be-nâme (Safi)* başlığını taşımaktadır. Adı geçen projenin, eserler üzerine hazırlanan ansiklopedik bir sözlük olması dolayısıyla bu yazıda, ağırlıklı olarak eserle ilgili bilgiler yer alırken şairin biyografisi üzerinde detaylı bir bilginin verilmediği görülmektedir. Ancak Safî Mustafa Efendi'nin (ö. 1136/1723-24) ölüm tarihinin belirtilmesi ve Şeyhü'l-Harem olarak Mekke'de görev yapmasıyla ilişkilendirilerek Mekke'deki sosyal hayata dair gözlemlerine de eserde yer verildiğinin söylenmesi gibi bilgilere bakıldığında madde içerisinde az da olsa şairin biyografisiyle ilgili bilgiye rastlanılmaktadır (Güler, 2021). Bu sözlük maddesinde kaynak olarak sadece araştırmacının kendisi tarafından hazırlanan *Ka'be-nâme Safi* (Güler, 2019b) adlı kitap çalışması kullanılmıştır.

Safî ve eserleriyle ilgili olarak 2021 yılında yapılmış diğer çalışmanın, Mehmet Sait Çalka'ya ait olduğu ve Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlandığı görülmektedir. *Gülşen-i Pend (Safi)* başlıklı bu sözlük maddesinde de -ilgili projede, eserler üzerine yoğunlaşılması sebebiyle- şairin biyografisine dair detaylı bilgi verilmemiştir. Bununla birlikte başlığın hemen altında şairin (d. ?? - ö. 1136/1723-24) ölüm tarihinin verilmesi ve yazının girişinde, eserin -18. asırda şiirlerinde Safî mahlasını kullanmış bir şair olan- Tavlabası-zâde Mustafa Safî'ye ait olduğunun dile getirilmesi gibi bilgilerin, şairin biyografisiyle ilgili olduğu görülmektedir. Ancak Çalka bu maddede, daha önceki çalışmalarından farklı olarak şairin ölümü için belirttiği (ö. 1120/1709 ve ö. 1120/1709?) tarihlerden vazgeçerek yeni bir tarih (ö. 1136/1723-24) vermiş ve yay ayrıç içerisinde Güler'e ait çalışmalara atıf yaparak Safî Mustafa Efendi'nin -Tavlabası-zâde şeklinde lakabını da zikretmiştir (Çalka, 2021). Bu sözlük maddesinin kaynaklarına -Safi ile ilgili yapılmış çalışmalar açısından- bakıldığında ise Çalka'nın kendi hazırladığı yüksek lisans tezi (Çalka, 2007) ve kitap bölümünün (Çalka, 2011) yanı sıra Güler'in (Güler, 2019a ve Güler, 2019b) yayınlarına da yer verildiği görülmektedir.

Şu an itibarıyla -hazırladığımız bu makale hesaba katılmadığında- Safî ve eserleriyle ilgili olarak yapılan son çalışma, 2022 yılında Ahmet Doğan tarafından

kaleme alınmıştır. *Dîvân (Safî)* başlığını taşıyan bu maddenin de Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlandığı ve projede, eserler üzerine yoğunlaşılması nedeniyle şairin biyografisine dair detaylara yer verilmediği görülmektedir. Fakat maddede kısıtlı da olsa şairin biyografisiyle ilgili birtakım bilgilere rastlamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Doğan; Safî'nin isminin kaynaklarda zikredilmediğini fakat şiiirlerinden hareketle 18. yüzyıl şairi olduğunun bilinebildiğini söylemekte ve *Dîvân*'ı dolayısıyla adının Mustafa olduğu öğrenilebilen şairin, Safî mahlasıyla biyografik kaynaklarda bulunmadığına vurgu yapmaktadır. Sonrasında kesin olmamakla birlikte kaynaklarda Safhî şeklinde yer alan şair ile Safî'nin aynı şahıs olabileceğinin düşünüldüğünü belirterek Güler'e ait bir çalışmaya atıf yapmaktadır. Doğan ayrıca önceki çalışmalarında bulunmamasına rağmen bu maddenin hem başlığında hem de metin kısmında -(d. ?? - ö. 1136/1723-24?) şeklinde- soru işareti de ekleyerek şairin ölümüyle ilgili tarih vermektedir (Doğan, 2022). Bu maddenin kaynaklarına -Safî ile ilgili çalışmalar açısından- bakıldığında ise Doğan'ın kendi hazırladığı kitap çalışmasına (Doğan, 2019) ve Güler'in hazırladığı kitap bölümüne (Güler, 2019a) yer verildiği görülmektedir.

Görüldüğü üzere Çalka (Çalka, 2007: 18; Çalka, 2008a: 243; Çalka, 2011: 80; Çalka, 2020b: 233), Yeniterzi (Yeniterzi, 2013: 426) ve Doğan (Doğan, 2015a: 446; Doğan, 2015b: 104; Doğan, 2019: 7; Doğan, 2022) gibi farklı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş pek çok çalışmada; -şairin hayatı hakkında eserlerinden elde edilen bazı bilgiler verilmişse de- tezkireler veya biyografik kaynaklarda Safî'ye ait bilgi olmadığı yönünde birbiriyle benzeşen ifadeler yer almakta ve bu doğrultuda ortak bir kanaat bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Tavukçu'ya ait bir çalışmada ise şairle ilgili önceki bir çalışmadan bahsedilmekle yetinilmekte ve şairin biyografisiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir (Tavukçu, 2020: 160). Ancak bunlardan farklı olarak Güler tarafından hazırlanan iki çalışmada, sıra dışı bir durumun olduğu belirtilerek şairin bazı kaynaklarda farklı bir mahlasla yer alışından söz edildiği ve bu mahlas altında verilen bilgilerden hareketle de şairin biyografisine dair birtakım bilgilerin ortaya konulduğu görülmektedir (Güler, 2019a: 378-381 ve Güler, 2019b: 19-23). Daha sonra Güler tarafından belirtilen bu husustan, Doğan da -kesin bir kayıt olmamakla birlikte diyerek- ihtiyatlı bir biçimde söz etmiş ve Güler'in çalışmasına atıf yapmıştır (Doğan, 2022). Bununla birlikte Safî hakkında yapılmış tüm bu çalışmalar incelendiğinde, şairin mahlasını doğru şekliyle ihtiva eden veya onun eserlerinden de bahseden herhangi bir biyografik kaynağın hâlihazırda tespit edilemediği ve dolayısıyla şairin hayatına dair bilinmezliğin de belli bir ölçüde devam ettiği anlaşılmaktadır.

Şairin Karıştırılan Biyografisi ve Bununla İlgili Değerlendirmeler

Yukarıda değinildiği üzere Safî ile ilgili yapılmış birkaç çalışmada, şairin biyografisiyle ilgili bir karışıklığın olduğu belirtilmiş ve bazı kaynakların onun biyografisini farklı bir mahlas altında verdikleri -birçok sebebe dayandırılarak- ortaya konulmaya çalışılmıştır (Güler, 2019a: 380 ve Güler, 2019b: 22-23). Safî'den yanlışlıkla "Safhî" olarak bahsedildiği dile getirilen kaynaklar incelendiğinde ise Mustafa Efendi'ye ait bilgilerin oldukça kısıtlı olduğu ve özellikle eserlerine dair verilen bilgilerin ise tartışmaya açık olduğu görülmektedir. Bu konu hakkında

kanaatlerimizi belirtmeden önce -üzerinde değerlendirme yapmayı kolaylaştırması düşüncesiyle- ilgili kaynaklarda yer alan bilgileri aşağıya alıyoruz¹:

Sâlim Efendi Tezkiresi:

Safhî: Nâm-ı vâlâları Mustafâ'dır. Dârü'n-nasri ve'l-meymene Edirne diyârından bedîdâr ve Istabl-ı 'Âmire-i şöhretde Tavlabası-zâde demekleşöhretsi'âr olmuşlardır. Menâsıb-ı dîvândan şehîr emîni ve şikk-ı sâlis defterdârı ve Haremeynü's-şerîfeyn muhâsebeciliği gibi ba'zı menâsıb oldukdan sonra âhir-i 'ömründe Mekke-i mükerrermenin mücâvereti şerefiyle müteşerrif olup Cidde kitâbeti ile ziyâret-i Beytü'l-Harâm ve birkaç müddet ol buk'a-i cennet-etribede ârâm etdikden sonra şeyhü'l-Haremlîk ile ser-firâz olmuşlardı. Egerçi eş'ârı bisyârdır fe-ammâ pâkîze-güftâr degildir. Bu güftâr cümle-i âsârındandır. Beyt

Koydu gam leşkeri yüz gönlüme hâmûn hâmûn

Kara bayraklı 'alemler ucu gül-gûn gül-gûn (İnce, 2005: 464-465 ve İnce, 2018: 295)

Tuhfe-i Nâilî:

Safhî: Tavlabasızâde Mustafâ Efendi, Edirneli, Haremeyn muhâsebecisi, şeyhü'l-Harem, vefâtı H. 1136, M. 1723 [1724]

Koydu gam leşkeri yüz gönlüme hâmûn hâmûn

Kara bayraklı 'alemler ucu gülgûn gülgûn (Tuman, 2001: II/559)

Yukarıdaki satırlardan anlaşıldığı üzere *Tuhfe-i Nâilî*'de şairin ölüm tarihi dışında kalan bilgilerin tamamı, Sâlim Tezkiresi'nden alınmış ve şairin eserleri hakkında herhangi bir bilgi veya değerlendirmeye yer verilmemiştir. Bu sebeple Safhî hakkındaki bu bilgilerin asıl kaynağının, Sâlim Tezkiresi olduğu anlaşılmaktadır. Sâlim Tezkiresi'ne bakıldığında ise mevcut bu bilgilerin her ne kadar Mustafa Efendi'nin hayatıyla örtüştüğü fark edilmekteyse de eserlerine dair verilen bilgilerin son derece yetersiz kaldığı ve objektiflikten uzak bulunduğu görülmektedir. Zira “Egerçi eş'ârı bisyârdır fe-ammâ pâkîze-güftâr degildir” ifadesiyle onun “şairlerinin çok olduğu bununla birlikte güzel/başarılı olmadığı” dile getirilmiştir. Bu ise birçok noktadan tenkit edilmeyi gerektiren bir yargıdır. Bu tenkitlerimizi şöyle sıralayalım:

Öncelikle Sâlim Efendi, eserleri hakkında değerlendirme yaptığı bu şairin mahlasını dahi yanlış yazmıştır. Oysa tespit edilebilen eserlerinin hepsinde Mustafa Efendi'nin mahlasını defalarca kullandığı ve bunların tamamında mahlasın Safî (صفي) olarak yazıldığı görülmektedir. Ayrıca araştırmalarımız sırasında şairin farklı

¹ Güler'e göre son dönemlerde yazılan “Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü”, “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi”, “Edirne Şairleri”, “Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi”, “Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü” gibi bazı ansiklopedik ve biyografik yayınlarda da Safhî adı altında Safî'ye dair bilgilere ulaşılmaktadır. Fakat bu yayınlara tamamının, aşağıdaki iki eserden -*Sâlim Efendi Tezkiresi* ve *Tuhfe-i Nailî*'den- bilgi aktarımı yapmış oldukları ve yeni herhangi bilgi vermedikleri görülmektedir (Güler, 2019a: 379 ve Güler, 2019b: 20).

eserlerine ait mevcut nüshaların tamamı gözden geçirilmiş ancak mahlasın farklı bir şekilde yahut Safî olarak yazımına rastlanılmamıştır.

İkinci olarak bahsedilecek husus; Sâlim Efendi'nin, şiirleri hakkında değerlendirme yaptığı bu şaire ait herhangi bir eseri zikretmemesidir. Oysa aşağıda ayrıntılarıyla değinileceği üzere -şu ana kadar tespit edilebildiği kadarıyla- Safî'nin farklı hacimlerde dört eserinin bulunduğu ve bunların tamamının Sâlim Efendi tezkiresini tamamlayıp devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunmasından önce kaleme alındıkları görülmektedir. Zira 1136/1723-24 tarihinde vefat ettiği bilinen Mustafa Safî Efendi'nin kaleme aldığı son müstakil eseri olarak düşünülebilecek olan *Ka'be-nâme* dahi 1131/1718-19 tarihinde tamamlanmıştır ki Sâlim Tezkiresi'nin 1134/1722 yılında İbrahim Paşa'ya sunulduğu düşünüldüğünde bu durum açıkça fark edilmektedir. Dolayısıyla bu eserlerin herhangi birinin adı bile anılmadan “eş'ârı bisyârdır” diyerek geçiştirilmesi izaha muhtaçtır.

Üçüncü husus, Safî ve eserlerinde belirgin olarak görülen önemli özelliklere Sâlim Efendi'nin tezkiresinde hiç değinmemiş olmasıdır. Oysa Safî'nin eserleri incelendiğinde; onun tarih düşürme konusunda oldukça istekli ve yetenekli olduğu, çok sayıda rubai yazdığı ve nasihatname/pendname türünde şiir yazmayı da çok önemseydiği görülür. Buna rağmen *Sâlim Tezkiresi*'nde bu hususlardan hiç bahsedilmemektedir.

Dolayısıyla ortaya koymaya çalıştığımız bu birkaç husus bile Sâlim Tezkiresi'nde Safî'nin eserleri hakkında yapılan değerlendirmelerin objektif olmadığını düşünmemize yol açmıştır. Dahası Sâlim Efendi'nin, -mahlasını dahi yanlış yazdığı- Safî'nin -adlarını dahi bilmediği- eserlerini baştan sona gözden geçirip sağlıklı bir şekilde değerlendirmiş olması da oldukça düşük bir ihtimal olarak görülmektedir.

Bunların yanı sıra Sâlim Tezkiresi üzerinde çalışma yapmış olan Adnan İnce, bu çalışmasında Halûk İpekten'in Sâlim Efendi'nin şahsiyetiyle ilgili yaptığı bir değerlendirmesini şöyle aktarmaktadır: “*Sâlim, babasının devrin bilginlerinden olması, kazaskerlik ve şeyhülislâmlık gibi yüksek makamlarda bulunması, kendisinin de çocuk yaşta mülâzım olup tedris hayatına atılması sonucu ve yaradılışının da etkisiyle kimseyi beğenmez, gururlu bir insan olmuştur. Atandığı görevlerden sık sık uzaklaştırılmasının bir nedeni de bu olsa gerektir. Başta Safâyî olmak üzere, medrese öğrenimi görmeyen ve ilmiye sınıfından olmayanları hep küçümsemiştir.*” Buna ek olarak İnce de Sâlim'in böyle bir kişilik yapısı geliştirmesinin; daha önce çocukları hep küçük yaşlarda ölen bir ailenin tek erkek çocuğu olmasına bağlanabileceğini belirtmektedir (İnce, 2018: 5).

Araştırmacıların Sâlim Efendi hakkında verdikleri bu bilgiler, yukarıda dile getirdiğimiz -Sâlim Tezkiresi'nde Safî'nin eserleri hakkında yapılan değerlendirmelerin objektif olmadığına dair- kanaatimizin daha da güçlenmesine sebep olmuştur.

Safî Hakkında Yeni (Fark Edilen) Bilgiler ve Bunlar Üzerine Değerlendirmeler

Safî hakkında yeni (fark edilen) bilgiler Safâyî Tezkiresi'nde bulunmaktadır. Adı geçen tezkirede Safî'nin biyografisine dair verilen bilgiler şunlardır:

Safâyî Tezkiresi²:

Şafî

Nâmı Muştafâ'dur. Vefret-i hadâyık-ı cûybâr ile ma'mûr olan maḥmiye-i Edirne'den neşv ü nemâ bulmuşdur. Tavla-başı zâde dimekle qarîn-i iştihârdur. Evâ'il-i hâlinde tahşil-i ma'ârif idüp mevķûfat kalemi hulefâsı zümresine dâhil olup ba'dehu nice zamân ıştâbl-ı 'âmire rûz-nâmecisi olup ba'dehu Dîvân-ı Sulţânî ḥ-âceleri silkine münselik olmağla şehir-emîni ve Haremeynü'ş-şerîfeyn muhâsebecisi ve şıķķu' & -âli & defterdârı olmuştur. Hoş-şoḥbet ve şâḥib-i nezâket ü nezâfet bir vücûd-ı ḥûb-ḥaşletdür. Â&ârından "Gülşen-i Pend" nâmında bir te'lîfe muvaffak olmuştur. Evâḥir-i 'ömrinde hidâyet-i Şamedânî qarîn-i hâli olmağla Cidde-i ma'mûre kitâbeti iḥsân olunmağla 'âzim-i râh-ı Hicâz olup ba'dehu Cidde kitâbeti şâḥib-i evvele virilüp mezbûr şıfru'l-yed kalup lâkin Devlet-i 'Aliyye tarafında ba'z-ı eḥibbâsının şefâ'ati ile Mekke-i Mükerrreme'de Şeyḥü'l-Harem olmuştur. 'Aşruñ şu 'arâsından olmağla bu birkaç beyt-i ra'nâ-zâde-i ṭab'-ı nezâfet-peymâları olan â&ârındandır³.

Nazm

Vezni: -.- /-.- /-.- /-.-

Bûse-çîn oldum o gül-rûdan uyurken ḥ-âbda

Görmedüm ol neş'eyi el-ḥak şarâb-ı nâbda

Gör ḥam-ı ebrû-yı dil-berde o ḥâl-i dil-keşi

Şanki bir Hindû oturmuş kûşe-i mihrâbda

Velehu

Vezni: -.- /-.- /-.- /-.-

Tâb-ı meyden ruḥları sûziş-füzûn olmuş gelür

Zülfî simîn micmere âteş-nümûn olmuş gelür

² Sâfi'nin biyografisiyle ilgili bu bilgiler, Nuran Altuner Üzer'in 1989 yılında hazırladığı *Safâî ve Tezkiresi* adlı doktora tezinin 477 ve 478'inci sayfalarında yer almaktadır. Daktilo ile yazılan bu tezde, tezkire metninin transkripsiyonlu olarak verildiği görülmektedir. Fakat metin içerisinde bazı kelimelerde -daktilo ile yazılışından kaynaklandığı düşünülen- transkripsiyon eksiklikleri ya da hatalarının olduğu görülmektedir. Aşağıdaki metinde de bu durumda bazı kelimelerin olduğu fark edilmiş fakat dipnot kalabalığı oluşturmaması için bunlara ayrı ayrı değinmek yerine ilgili harflerin transkripsiyonu tarafımızdan eklenmiştir. Bu sebeple aşağıdaki metinle alıntı yapılan tez arasında -bazı kelimelerde- transkripsiyon farkları bulunmaktadır.

³ Bu son cümle tezde kelime tekrarı yapılmış olarak şu şekilde yer alıyor: 'Aşruñ şu 'arâsından olmağla bu birkaç beyt-i ra'nâ-zâde olmağla bu birkaç beyt-i ra'nâ-zâde-i ṭab'-ı nezâfet-peymâları olan â&ârındandır.

Hadd-i gül-rengin görüp gâyet kızarmış bâğda

*Lâleye haclet-dih dâğ-ı derûn olmuş gelür*⁴ (Altuner Üzer, 1989: 477-478)

Tezkirede yer alan bu bilgiler, günümüz Türkçesiyle şu şekilde ifade edilebilir:

Adı Mustafadır, içinde ırmakların aktığı bahçeleriyle güzelleşmiş olan Edirne’de doğup büyümüştür. Tavla-başı zâde olarak tanınmıştır. Hayatının ilk dönemlerinde ilim öğrenip eğitim almış sonra mevkûfat kalemine hulefâ olarak girmiştir. Uzun zaman ıstabl-ı ‘âmire ruznâmecisi olarak görev yapmış, sonrasında Dîvân-ı Sultânî hâceleri mesleğine girerek Şehremîni, Haremeynü’ş-şerîfeyn muhâsebecisi ve Şıkkı’s-sâlis defterdârı gibi görevlere getirilmiştir. Hoş sohbet, nezaket sahibi, temiz ve güzel huylu bir kişidir. Gülşen-i Pend isminde te’lif bir eseri mevcuttur. Ömrünün sonlarında Allah’ın hidayeti ve yardımıyla Cidde Kitabeti görevi kendisine verilmesi sebebiyle Hicaz bölgesine gitmiş fakat bu görev tekrar önceki sahibine verilince boşta kalmıştır. Daha sonrasında ise devlet yönetimine yakın bazı arkadaşlarının aracılığıyla Mekke-i Mükerrreme’de Şeyhü’l-Harem olmuştur. Dönemin şuarası arasında yer alan şairin temiz mizacını ölçen/gösteren bu güzel birkaç beyit ona aittir.

Görüldüğü üzere Safî hakkında yukarıda paylaştığımız ve yeni olduğunu ifade ettiğimiz bu bilgiler, esasında yeni olmayıp 18. asırdan beri Safâyî tezkiresinin nüshaları arasında yer almakta ve Nuran Altuner Üzer’in 1989 yılında hazırladığı doktora çalışmasında da bulunmaktadır. Fakat bu bilgilerin yeni olma özelliği, Safî hakkında yapılmış onlarca çalışmada şaire ait biyografinin ortaya konulamaması ve dahası bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunda kaynakların ondan bahsetmediklerinin ifade edilmesi açısından bakıldığında ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bahsi geçen bilgilerin yeni oluşu, göreceli bir anlam taşımaktadır.

Bunların ardından Safâyî tezkiresinde yer alan bilgilere dair değerlendirmemize yer verilecektir:

Fark edildiği üzere Safâyî Tezkiresi’nde Safî hakkında diğer kaynaklarda yer almayan bilgiler ve detaylar bulunmaktadır. Öncelikle belirtilmesi gereken husus, bu eserde şairin mahlasının doğru şekilde yani “Safî” olarak yer almış olmasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi şairin biyografisiyle ilgili olarak Sâlim tezkiresinden başlamak üzere günümüze kadar gelen ilgili bütün kaynaklarda Safî’nin ismi Safhî şeklinde yanlış yazılmış ve onun hayatıyla örtüşen bilgiler, bu isim altında paylaşılmıştır. Bu kritik bilginin ardından dile getirilecek diğer bir husus, “*Hoş-sohbet ve sâhib-i nezâket ü nezâfet bir vücûd-ı hûb-hasletdür*” ibaresidir. Diğer kaynakların hiçbirinde yer almayan bu ifadeler de şairin kişiliği hakkında bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir. Bunların dışında tezkirede şairin “*Gülşen-i Pend*” isminde te’lif bir eserinin olduğu dile getirilmiştir ki bu bilgi,

⁴ Bu mısra Şeyhî Mehmed Efendi’nin *Vekayîü’l-Fudalâ/Fuzalâ* adlı Şakâik zeylinde de bulunmaktadır. Fakat eser üzerine Abdülkadir Özcan tarafından hazırlanan neşirde bu mısra şu şekilde geçerken: “*Lâleler haclet-dih-i dâğ-ı derûn olmuş gelür*” (Özcan 1989: III/746); Ramazan Ekinci tarafından hazırlanan yayında şu şekilde yer almaktadır: *Lâleye haclet-dih-i dâğ-ı derûn olmuş gelür* (Ekinci 2018: 4/3440). Aşağıda buradaki şiir örnekleriyle ilgili ayrıca bilgi verilecek ve farklı kaynaklarda tespit ettiğimiz bazı karışıklıklar üzerinde durulacaktır.

biyografik eserlerde yanlış olarak Safhî mahlasıyla yer alan Safî'nin âdeta kimliğini doğrulayan bir kanıt niteliği taşımaktadır. Zira tezkiredeki bu eser adı, eserin günümüze ulaşan nüshasındaki isimle birebir örtüşmekte ve dolayısıyla biyografisi karıştırılan şairin, Tavlabası-zâde Mustafa Safî Efendi olduğunu açıkça ispat etmektedir. Bunların yanı sıra şairin Cidde kitabeti için Hicaz'a gittiğinde; bu görev, tekrar eski sahibine verildiği için boşa kalması ve ardından Mekke-i Mükerrreme'de şeyhü'l-Haremlik görevine getirilişine dair -arkadaşlarının aracılık etmesi gibi- bazı detaylar da öteki kaynaklarda olmayıp sadece Safâyî Tezkiresi'nde bulunan bilgilerdir.

Bunların dışında Safâyî tezkiresindeki Safî ile ilgili bilgilerin altında yer alan şiir örneklerinin de diğer iki kaynaktan -Sâlim ve Tuhfe-i Nailî'de- verilenlerden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Ancak Safâyî'deki örnek şiirlerle ilgili olarak kaynaklarda önemli bir karışıklığın olduğu da görülmektedir. Tespitlerimize göre yukarıdaki "olmuş gelür" redifli iki beyit, Sâlim tezkiresinde Hâşim mahlaslı bir şaire ait olarak gösterilmektedir (İnce, 2005: 706; İnce, 2018: 467). Ancak aynı şair -Hâşim- ile ilgili olarak Safâyî Tezkiresine bakıldığında hem hayatı hem de şiir örnekleri açısından daha fazla bilgi olmasına rağmen bu beyitlerin orada bulunmadığı görülür⁵ (Altuner Üzer, 1989: 1057-1062; Çapan, 2005: 724-727). Bunun yanı sıra Tuhfe-i Nailî'de "olmuş gelür" redifli beyitlerle birlikte "hâbda/nâbda/-...-/mihrâbda" kafiyeli beyitler de Hâşim'e ait gösterilmiştir (Tuman, 2001: C.II/192). Ancak Tuhfe-i Nailî, bu beyitlerden birini -"mihrâbda" kafiyeli olan-, mahlası Refik olan ama hakkında hiçbir bilgi bulunmayan başka bir şaire daha ait göstermektedir (Tuman, 2001: C.I/370). Ayrıca Şeyhî Mehmed Efendi de *Vekayü'l-Fudalâ adlı Şakaik zeylinde hem "olmuş gelür" redifli beyitleri hem de "hâbda/nâbda/-...-/mihrâbda" kafiyeli beyitleri Hâşim'e ait göstermiştir* (Özcan, 1989: III/746; Ekinci, 2018: 4/3440).

Bu durumda öncelikle belirtilmesi gereken husus, aynı beyitleri -Hâşim ve Refik mahlaslı- farklı şairlere ait gösteren Tuhfe-i Nailî'de bir karışıklığın olduğudur. Ancak Tuhfe-i Nailî, adı geçen şairlerle ilgili bilgileri hangi kaynaklardan aldığını dipnotlarla gösterdiği için aktarıcı konumunda kalmaktadır. Buradaki bilgileri tetkik ettiğimizde Tuhfe-i Nailî'de Hâşim'e ait gösterilen 11 beyitten 7'sinin Safâyî Tezkiresi'nden; 4'ünün ise -2'si müşterek olmak üzere- *Vekayü'l-Fudalâ ve Sâlim Tezkiresi'nden* alınmış oldukları görülmektedir. Ayrıca Tuhfe-i Nailî'nin, Refik'e ait olarak gösterdiği "-...-/mihrâbda" kafiyeli beyti ise Belig tezkiresine dayandırarak alıntıladığı görülmektedir (Tuman, 2001: C.I/370; Abdulkadiroğlu, 1985: 170). Buna göre "olmuş gelür" redifli beyitler, *Vekayü'l-Fudalâ ve Sâlim Tezkiresi'nde* ortak olarak geçmekte ve Hâşim'e ait gösterilmekte; "-...-/mihrâbda" kafiyeli beyit ise *Vekayü'l-Fudalâ'da Hâşim'e*, Belig Tezkiresi'nde ise Refik adlı bir şaire ait gösterilmektedir.

Bu bilgiler neticesinde yukarıdaki beyitlerin gerçekte kime ait olduğunu tespit etmek için adı geçen şairlerin eserlerine müracaat etme gerekliliği ortaya

⁵ Safâyî Tezkiresi üzerine hazırlanan iki çalışmada, Hâşim'e ait gösterilen örneklerin sayısında da farklılık görülmektedir. Pervin Çapan'ın çalışmasındaki örneklerde 29 beyit varken (Çapan, 2005: 724-727), Nuran Altuner Üzer'in doktora tezinde ise şaire ait 34 beyit bulunmaktadır (Altuner Üzer, 1989: 1057-1062).

çıkmıştır. Buna ilişkin araştırmalarımızda ise Hâşim ve Refik mahlaslı şairlere ait divan yahut başka tür bir esere dair herhangi bir kayda ulaşamamış ve dolayısıyla ilgili beyitleri kontrol etmek de mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Safî'nin -şu an için bilinen- dört eserine müracaat edilmesine rağmen yukarıdaki beyitlerin bunlar içerisinde de mevcut olmadığı görülmüştür. Ancak Safî Divan'ının Doğan tarafından yapılan neşrinde, esere ait başka bir nüshanın tespit edilemediğinin belirtilmesi ve mevcut nüshada da bazı kopuk sayfaların olduğunun dile getirilmesi gibi hususlar göz önüne alındığında konuya ihtiyatlı yaklaşmak gerektiği ortaya çıkmıştır. Zira *Safî Divanı*'nın kopuk sayfaları veya başka bir nüshasında bu beyitlerin bulunabilme ihtimali de bulunmaktadır. Fakat şu an itibarıyla - kaynaklarda birden fazla şaire ait gösterilen- bu beyitlerin, hangi şaire ait olduklarını tespit etmek mümkün olmamıştır.

Safî'ye Ait Yeni (Fark Edilen) Bilgilere Daha Öncesinde Neden Ulaşılamadığı Hakkında

Şairle ilgili araştırmalarımız sırasında ulaştığımız bu bilgiler, öteden beri Safâyî Tezkiresi'nde bulunuyor olsalar da yukarıda sıralanan pek çok akademik çalışma açısından bakıldıklarında oldukça yeni oldukları görülmektedir. Bununla birlikte Safâyî Tezkiresi'ndeki bu bilgilerin, şairin hayatı ve eserleri üzerine daha öncesinde yapılmış onlarca akademik çalışmada neden fark edil(e)mediği sorusu, konuyla ilgilenenlerce merak edilebilecek bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple -konuyla ilgili oluşabilecek merakın giderilmesi açısından faydalı olacağı düşünüülerek- bu hususa ait detaylardan kısaca bahsedilecektir:

Bilinenlere göre Safâyî Tezkiresi üzerine birisi Pervin Aynagöz [Çapan] tarafından hazırlanmış yüksek lisans (Aynagöz, 1988), diğeri ise Nuran Altuner Üzer tarafından hazırlanmış doktora (Altuner Üzer, 1989) olmak üzere iki farklı tez çalışması mevcuttur. Ancak Safî'nin biyografisine ait bilgiler, Pervin Çapan'ın tezinde bulunmayıp sadece Nuran Altuner Üzer'in hazırladığı doktora tezinde yer almaktadır. Bu çalışmalardan Pervin Çapan'a ait olanı, -2005 yılında yeniden gözden geçirilerek- yayımladığı hâlde Nuran Altuner Üzer'e ait doktora tezi ise basılmamıştır. Bununla birlikte Pervin Çapan'a ait çalışmanın kitaplaştırılmış olması -son dönemlerde tez sistemi üzerinden erişimine izin verilen tezlere ulaşma imkânı bulununcaya kadar- hem bu çalışmaya araştırmacıların daha kolay bir şekilde erişebilmelerini sağlamış hem de çalışmanın bilinirlik açısından diğere nazaran daha avantajlı bir duruma gelmesine yol açmıştır. Dolayısıyla adı geçen tezkirenin yaygın olarak kullanılan neşriyatı, Pervin Çapan'ın yüksek lisans tezine dayandığı için araştırmacıların da bu kaynağa göre hareket etmiş oldukları ve bu sebeple Safî'nin biyografisine ulaşamadıkları düşünülebilir. Zira ilgili çalışmaların çoğunda şuaara tezkirelerine müracaat edildiği hâlde şaire dair herhangi bir bilgiye ulaşamadığı birçok kez dile getirilmiştir.

Bunların yanı sıra Pervin Çapan'ın çalışmasında Safî'ye ait biyografik bilgilerin neden bulunmadığını anlamak için ise Safâyî Tezkiresi üzerine hazırlanmış bu iki çalışmanın karşılaştırılması ve özellikle hangi nüshaların kullanılmış olduğuna bakılması gerekmektedir. Bu amaçla ilgili çalışmaları tetkik ettiğimizde ise şu bilgilere ulaşılmıştır: Her iki çalışmada yer alan nüsha tavsiflerini ve kaynak olarak kullandıkları nüshaların muhtevalarına ilişkin verdikleri bilgileri incelediğimizde

Nuran Altuner Üzer'in çalışmasının bu hususta daha detaylı bilgiler verdiği görülmüştür. Çalışmada Safâyî tezkiresinin -12 yurt içi, 3 yurt dışı olmak üzere- 15 nüshası olduğu belirtilmiş (Altuner Üzer, 1989: XXXIII-XXXIV), bunun yanı sıra bahsedilen nüshalara dair detaylı bilgiler aktarılmış ve 11 nüsha karşılaştırılarak şairler tablosu oluşturulmuştur (Altuner Üzer, 1989: LXIII-LXXXIII). Bu tabloya bakıldığında ise Safî'ye ait bilgilerin sadece R nüshası (Kayseri Raşid Efendi Ktp. 935), W nüshası (Viyan Millî Ktp. 1241) ve MK (Millî Ktp. 06 Mil Yz FB 413-414 -iki cilt-) nüshalarında yer aldıkları görülmüştür (Altuner Üzer, 1989: LXXII). Buna karşın Pervin Çapan'ın çalışmasında; Safâyî tezkiresinin 18 yurt içi, 1 yurt dışı olmak üzere 19 nüshası olduğu belirtilmiş (Çapan, 2005: 23-24) fakat nüshalara dair detaylı bir bilgi verilmemiştir. Çapan çalışmasında; müellifin tamamlanmamış müsveddesi olarak "Süleymaniye Ktp. Halet Efendi 112" numaralı nüshadan söz etmiş, tam ve en doğru nüsha olarak "Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi 2549" numaralı nüshanın çalışmada esas alındığını belirtmiş ve "Bayezid Ktp. Veliyüddin Efendi 2585" numaralı nüshadan da zaman zaman istifade edildiğini dile getirmiştir (Çapan, 2005: 13). Ancak çalışmayı incelediğimizde bazı yerlerde "İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 3215" numaralı nüshadan da faydalandığı görülmüştür (Çapan, 2005: 63, 331, 723). Ayrıca sadece "Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi 2549" numaralı nüshanın esas alındığı anlaşılan bir de şairler tablosu oluşturulmuştur (Çapan, 2005: 25-35). Bu bilgiler neticesinde; Çapan'ın çalışmasında, Safî'ye ait bilgilerin yer aldığı nüshalar kullanılmadığı için Safî ile ilgili bilgilerin bulunmadığı fark edilmiştir.

Safî'nin Eserlerine Dair Kaynakların Verdikleri Bilgiler Üzerine Değerlendirmeler

Kaynakları incelediğimizde, -Safâyî tezkiresinde yeni fark edilen yukarıdaki bilgiler dışında- Safî'nin ismi gibi eserlerine ilişkin olarak da sağlıklı bir bilgi bulunmadığı görülmektedir. Eserleriyle ilgili olarak şairin mahlasını da Safhî şeklinde hatalı gösteren kaynaklar incelendiğinde; bunların bazısı şairin eserlerine dair hiçbir bilgi vermezken (İpekten, vd. 1988: 410; Canım, 1995: 331) bazılarında Sâlim tezkiresinde yer alan "*eş'ârı bisyârdır fe-ammâ pâkîze-güftâr değildir*" ibaresine dayanılarak şiirlerinin çok olduğu fakat başarılı olmadığı belirtilmiş (Erdoğan, 2014) bazı kaynaklarda ise şairliğinin de başarılı olmadığı dile getirilmiştir (Türk Dili ve Ed. Ans., 1990: 7/412; Türk Dünyası Ed. Ans., 2007: 7/425). Fakat Safî'nin şiirleri ve özellikle şairliğiyle ilgili ifadelerin yer aldığı bu kaynaklarda; şairin herhangi bir eserinin isminin dahi anılmamış olması, yapılan değerlendirmelerin objektifliği hakkında şüphe uyandırmaktadır. Zira adı geçen kaynakların; mahlasını yanlış yazdıkları ve eserlerinin mevcudiyetini dahi bilmedikleri bir şair hakkında hangi kıstaslara veya neye göre böyle bir değerlendirme yaptıkları sorusu, zihinleri meşgul etmekte ve dolayısıyla bu değerlendirmeleri tartışmalı bir hâle getirmektedir.

Bunların dışında *Safâyî Tezkiresi*'nde yer alan "*Gülşen-i Pend nâmında bir te'lîfe muvaffak olmuştur*" ifadesi, kısıtlı da olsa biyografik kaynaklarda Safî'nin eserlerine dair ulaşabildiğimiz tek doğru bilgidir. Fakat bu bilgi de doğru olsa bile yeterli değildir. Çünkü -şu ana kadar tespit edilenlere göre- Safî'nin günümüze kadar

ulaşabilmiş dört eseri bulunmakta olup adları şu şekildedir: 1. *Gülşen-i pend*, 2. *Divan*, 3. *Nasihât-nâme*, 4. *Ka'be-nâme*.

Mevcut Bilgiler Işığında Safî'nin Hayatı ve Eserleri

Makalenin bu bölümünde, -şu an için bilinenlere göre- Safî'nin biyografisinin son şekline yer verilmiştir:

Safî, Tavlabası-zâde Mustafa Efendi (d.??-ö.1136/1723-24)

Asıl ismi Mustafa olan şair, şiirlerinde Safî mahlasını kullanmıştır. Ancak Safâyi Tezkiresi dışında, hayatı hakkında bilgi veren biyografik eserlerin hemen hepsi mahlasını, Safhî şeklinde hatalı olarak yazmıştır. Edirne şehrinde doğup büyümüş olan şairin; “Tavîle başı” ve “Tavîle-zâde” gibi farklı şekilleriyle de karşılaşılan “Tavlabası-zâde” lakabıyla tanınmış olduğu görülmektedir. Hayatının ilk dönemlerinde ilimle meşgul olan Safî -eğitimi tamamladıktan sonra- mevkûfat kalemine⁶ hulefâ (kâtip) olarak girmiştir. Uzun zaman ıstabl-ı ‘âmire (padişah atlarına mahsus yer/saray ahır) ruznâmecisi (gelir gider defterlerini tutan kişi) olarak görev yapmış, sonrasında Dîvân-ı Sultânî hâceleri mesleğine girerek Şehremîni⁷, Haremeynü’ş-şerîfeyn muhâsebecisi⁸ ve Şıkku’s-sâlis defterdârı⁹ gibi görevlere getirilmiştir. Safâyi Tezkiresinde belirtildiğine göre hoş sohbet, nezaket sahibi, temiz ve güzel huylu bir kişidir. Ömrünün sonlarında Cidde kitabeti görevinin kendisine verilmesi sebebiyle Hicaz bölgesine gitmiş ancak bu görev tekrar önceki sahibine verilince boşta kalmıştır. Sonrasında ise devlet yönetimine yakın bazı arkadaşlarının aracılığıyla Mekke-i Mükerreme’de şeyhü’l-Harem¹⁰ olmuştur. *Tuhfe-i Nailî*’de belirtildiğine göre H. 1136 (M. 1723-1724) tarihinde vefat etmiştir. Safâyi Tezkiresinde, *Gülşen-i Pend* isminde te’lif bir eserinin olduğu belirtirse de şairin bu eser dışında -şu an için mevcut bilgilere göre- *Dîvân*, *Nasihât-nâme* ve *Ka'be-nâme* adlarında üç eseri daha bulunmaktadır.

Eserleri

1. *Gülşen-i pend*: Eser pendname/nasihatname türünde yazılmıştır. Besmele, hamdele, salvele, na‘t, vâsıf-ı çâr yâr gibi geleneğe uygun bölümlerle başlayan eserde; dünyanın faniliği, gönle nasihat, dünyanın aldatıcılığı, gönül/nefis terbiyesi gibi konularda müstakil başlıklar altında bilgi ve öğüt verildikten sonra yine ayrı

⁶ Mevkufat kalemi: Osmanlı maliye teşkilatında, mevkufat adı altında toplanan gelirlerle meşgul olan ve sarfedilmeyen paraları geri alma, avarız hanelerini düzenleme, devlet satın almalarını yürütme, askerî tayinleri ve ulaşım işlerini yönetme gibi görevleri yerine getiren daire (Ayverdi, 2010: 813).

⁷ Şehremîni: 1. Osmanlıda Tanzimat dönemine kadar İstanbul’daki saraylar ve devlete ait binaların tamir ve bakım işleriyle uğraşan, saraylara ait ihtiyaçları satın alan, haremın maaş ve masraflarıyla ilgilenen, sarayın vekilharçlığını yapan görevli; 2. Şehremanetin başında bulunan kimse [Şehremaneti: Osmanlı Devleti zamanında İstanbul’da şehrin temizliği, bakımı ve dirlilik düzenliğiyle ilgilenen mahalli idare, İstanbul belediyesi.] (Ayverdi, 2010: 1161)

⁸ Haremeyn muhasebeciliği: Haremeyn evkafının muhasebe işlerini yürüten kalem amirinin unvanı (Yılmaz, 2010: 223)

⁹ Şıkku’l-salis defterdarı: Şıkk-ı evvel defterdarının yardımcısı durumunda olan defterdar [Şıkk-ı evvel defterdarı: Osmanlı döneminde maliye teşkilatının başındaki kişi, başdefterdar] (Ayverdi, 2010: 1169)

¹⁰ Şeyhü’l-Harem: Harem-i Şerif yani Mekke’de Halife tarafından görevlendirilen kişi hakkında kullanılan bir tabirdir. Şeyhü’l-Harem-i Nebevi dahi denilir. Hac yolu güzergahında bulunmalarından dolayı eskiden Şam valileri hakkında da söylenmiştir (Pakalın, 1983: III/347).

başlıklar altında toplumdaki çeşitli kişi ve meslek gruplarına yönelik nasihatler yer almaktadır. Baş tarafındaki besmele beytiyle birlikte 2934 beyit ve 11 rubai ihtiva eden eserin -şu an için ulaşılabilen- tek nüshası mevcuttur. 42 Yu 8471 demirbaş numaralı bu nüsha, Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserdeki rubailer dışında kalan kısımlar, mefâilün mefâilün faülün vezniyle yazılmış ve kaside şeklinde kafiyelenmiş olup rubailer ise ahreb kalıplarıyla kaleme alınmıştır. H. 1120/M. 1708 Ramazan ayında yazılmaya başlanana eser, H. 1120/M. 1709 Zilhicce ayında tamamlanmıştır. Eser üzerine Mehmet Sait Çalka tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır (Çalka, 2007).

2. *Dîvân*: Milli Kütüphanede 06 Mil Yz FB 301 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eserin, -şu an için- başka bir nüshası bilinmemektedir. Bu nüsha, bazı yaprakları eksik olmasına rağmen mevcut hâliyle 100 varak hacminindedir. Kütüphane kayıtlarında eserdeki şiirlerin sayısı ile ilgili olarak verilen notta “başta, arada, eksikler vardır, 6 kaside, 1 terci-i bend, 2 muhammes, 28 murabba, 2 tarih, 1 mesnevi, 1 müstezat, 112 adet rubai, 330 müfred vardır” şeklinde bir açıklama yer almakta; Ahmet Doğan tarafından 2015 yılında yapılan makale çalışmasında ise eserde “7 kaside, 1 terci’-bend, 2 muhammes, 1 tarih kıt’ası, 2 mesnevi, 243 gazel, 287 rubai, 46 müstezat rubai, 129 kıt’a ve 330 müfred” olduğu ifade edilmektedir (Doğan, 2015a: 449). Fakat aynı araştırmacı daha sonra *Dîvân*’ın metin neşrini yaptığı kitap çalışmasında; bu nüsha içerisinde 8 kaside, 1 terci’-bend, 2 muhammes, 1 tarih kıt’ası, 2 mesnevi, 243 gazel, biri Farsça 284 rubai, 46 müstezat rubai, 132 kıt’a ve 352 müfred/matla bulunduğunu dile getirmiştir (Doğan, 2019).

3. *Nasihât-nâme*: Şairin nasihat türüyle ilgili ikinci eseridir. Eserin nüshasına, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünden 5295 numarasıyla ulaşılabilmektedir. Şairin bu eserinde; rubaî, matla‘, terci’-i bend ve mesnevî nazım şekillerini kullandığı görülür. Eserin bir bölümü Emine Yeniterzi tarafından makale olarak yayımlanmıştır. 30 bendden oluşan ve her bendinde altışar beyit bulunan bu kısım, bir terci’-i benddir. Hurûf-ı hecâyâ göre tertiplenmiş ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla kaleme alınmıştır (Yeniterzi, 2013).

4. *Ka’be-nâme*: Eser Hicri 1131 (Miladi 1718/19) tarihinde kaleme alınmıştır. Tespit edilebilen tek nüshası, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunmakta olup bu nüshaya TSMK R. 835 envanter numarasından ulaşılabilmektedir. Toplamda 1170 beyitten oluşan eserde, baş taraftaki besmelenin altında bir mısra ve onun hemen altında yer alan bir de rubai bulunmaktadır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan eserde, aruz kalıbının fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün olduğu görülmektedir. Ancak baştaki besmeleyi tamamlamak için eklenen mısra ve ardından gelen rubai ile mesnevi içerisinde yer alan birkaç mısra ve beyitte vezin farklılaşmaktadır. Besmele, tevhid, na‘t gibi bölümlerle başlayan eserin muhtevasını Ka’be tarihi oluşturmaktadır. Eserin içeriğine kısaca göz attığımızda ilk bölümlerinde Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın kıssasından bahsedilmiş olduğu, onların yasaklanmış olan ağaç meyvesinden yemeleri ve bu sebeple cennetten çıkarılmaları, Hz. Âdem’in dünyaya gönderildikten sonra pişman oluşu ve hatasından tövbe etmesi, Hz. Âdem’in affedilişi ardından hac yapmaya niyetlenmesi ve orada Hz. Havva’ya kavuşması, yeryüzünde ilk inşa edilen binanın Ka’be oluşu ve yapımının melekler tarafından gerçekleştirilmesi, Ka’be’nin zamanla harab oluşu, Allah

tarafından görevlendirilen Hz. Âdem'in Ka'be'nin ikinci kez inşasını meleklerle birlikte yapması vb. konulardan bahsedilmiş olduğu görülür. Bunların ardından Ka'be'nin sırasıyla kimler tarafından inşa ve tamir edildiğine değinilen eserde, Ka'be'nin tarihi anlatılmaya başlanmıştır. Ka'be ile ilgili konuların ardından sebebi telif, münacat, dua içerikli beyitlere yer verilmiş ve en sondaki tarih beyitleri ile manzume tamamlanmıştır. Eser üzerine Mehmet Güler tarafından bir kitap çalışması yapılmıştır (Güler, 2019b).

Sonuç

Safî Mustafa Efendi'nin biyografisi ve eserleri üzerine yapılan bu çalışmadan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1. Safî ve eserleri üzerine yapılan birçok akademik çalışmada, şairin hayatı hakkında bilgi bulunmadığı ve biyografik kaynakların ondan bahsetmedikleri dile getirilmektedir. Fakat makalede, bu bilginin doğru olmadığı delilleriyle birlikte ispat edilmiş ve şairin Safâyî Tezkiresi'nde yer alan biyografisi, ortaya konulmuştur.
2. Daha önceki birkaç çalışmada Safî'nin kaynaklarda farklı bir isimle yer alışıyla ilgili önemli bir tespitin olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ortaya konulan bilgiler ise bahsedilen tespitin doğru olduğunu teyit etmiş ve pek çok kaynaktan Safî mahlası adı altında verilen biyografinin aslında Safî'ye ait olduğunu ispatlamıştır. Zira Safâyî Tezkiresi'nde hem şairin mahlasının Safî olarak doğru biçimiyle yazıldığı hem de Gülşen-i Pend adlı eserinden bahsedildiği açıkça görülmektedir.
3. Safâyî tezkiresinde Safî'yle ilgili bilgi olmasına rağmen aşıkâr olan bu bilginin pek çok araştırmacı tarafından neden fark edilemediği üzerinde durulmuş ve Safâyî tezkiresiyle ilgili inceleme yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda tezkire üzerine biri Pervin Çapan tarafından hazırlanmış -daha sonra da basılmış olan- yüksek lisans tezi, diğeri ise Nuran Altuner Üzer tarafından yapılmış -fakat basılmamış- doktora tezi olmak üzere iki farklı çalışma olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar karşılaştırıldığında ise Nuran Altuner Üzer'in çalışmasında Safî ile ilgili bilgi mevcutken; Pervin Çapan'ın çalışmasında şaire dair bilgi bulunmadığı fark edilmiş ve bu durumun ortaya çıkmasına, çalışmalarda farklı nüshaların kullanılmasının sebep olduğu anlaşılmıştır. Bunun sonucunda; araştırmacıların Safâyî Tezkiresi üzerine Pervin Çapan tarafından hazırlanan -ve yaygın olarak kullanılan- neşriyatı esas almış olabilecekleri ihtimali üzerinde durulmuş ve bundan dolayı şairin biyografisine ulaşamamış olabileceği düşünülerek bu husus dikkatlere sunulmuştur.
4. Tespit edilebildiği kadarıyla şairin en az dört eserinin olduğu görülmüş ancak hem eski hem de yeni tarihli pek çok biyografik kaynağın -mahlasını dahi yanlış olarak verdikleri- Safî'nin, eserlerinden de haberdar olmadıkları üzerinde durulmuştur.
5. Sâlim Efendi'nin, -mahlasını dahi yanlış yazdığı- Safî'nin -adlarını ve muhtevalarını dahi bilmediği- eserlerini “eş'ârı bisyârdır fe-ammâ pâkîze-güftâr değildir” şeklinde değerlendirmesinin objektif olmayıp tartışmaya açık oluşu, farklı açılardan ele alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

6. Safâyî tezkiresindeki Safî ile ilgili biyografinin altında yer alan örnek şiirlerin, Sâlim ve Tuhfe-i Nailî’de verilenlerden farklı olduğu görülmüştür. Fakat bazı kaynaklarda, Safâyî’deki bu örnek şiirlerle ilgili olarak da önemli bir karışıklığın olduğu fark edilmiştir. Buna göre Safâyî’de Safî’ye ait gösterilen örnek beyitlerin; Tuhfe-i Nailî, *Vekayii’l-Fudalâ ve Belîğ Tezkiresi gibi kaynaklarda* Hâşim ve Refik mahlaslı farklı iki şaire daha ait gösterildikleri tespit edilmiştir.
7. Konuyla ilgili araştırmalar sırasında; güncel birçok biyografik kaynakta da Sâlim Efendi’nin, Safî’nin eserleri hakkında dile getirdiği -tartışılmalı- değerlendirmesinin herhangi bir irdelemeye tabi tutulmadan olduğu gibi aktarıldığı görülmüş ve makalede bu hususa da yer verilmiştir.
8. Bazı güncel kaynakların ise Sâlim tezkiresinden etkilenmekle kalmayıp -mahlasını yanlış yazdıkları ve eserlerinin adlarını dahi bilmedikleri- Safî’nin, şairliğinin de başarılı olmadığı yönünde bilgi verdikleri fark edilerek bu durumdan da bahsedilmiştir.

Maddeler hâlinde sıralamaya çalıştığımız yukarıdaki sonuçlara göre; Safî’nin hayatı ve eserleri üzerine hazırlanan bu makalenin, şairle ilgili daha önceki çalışmalarda bulunmayan yeni bilgiler içermesi ve hem eski hem de güncel pek çok kaynakta yer alan bilgilerde önemli hataların/karışıklıkların bulunduğunu ortaya koyması gibi hususlar açısından edebiyat tarihimize katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1985), *İsmail Belîğ Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Altuner [Üzer], Nuran. (1989), *Safâî ve Tezkiresi, İnceleme-Tenkitletli Metin-İndeks*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Aynagöz [Çapan], Pervin. (1988), *Mustafa Safayi Efendi Tezkire-i Safayi (Nuhbetü’l-Asar min Feva’idi’l-eş’ar)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Ayverdi, İlhan. (2010), *Kubbealtı Lugati, -Asırlar boyu tarihi seyri içinde, Misalli Büyük Türkçe Sözlük-*, İstanbul. (<http://www.lugatim.com/>)
- Canım, Rıdvan. (1995), *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çalka, Mehmet Sait. (2007), *Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- Çalka, Mehmet Sait. (2008a), “Safî Mustafa Efendi’nin ‘Gülşen-i Pend’ Mesnevisinde Din Görevlilerine Nasihatleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C 3, S 1, s. 242-250.
- Çalka, Mehmet Sait. (2008b), “Safî Mustafa Efendi’nin ‘Gülşen-i Pend’ Mesnevisinde Din Görevlilerine Nasihatleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, C 44, S 3, s. 111-128.

- Çalka, Mehmet Sait. (2011), “Safî Mustafa Efendi'nin Osmanlı Esnaf ve Sanatkarlarına Nasihatleri”, *Ahilik*, (Editörler: Baki Çakır, İskender Gümüş), Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Kırklareli, s. 79-96.
- Çalka, Mehmet Sait. (2020a), “Gülşen-i Pend”. *Ahilik Ansiklopedisi*, C 1, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çalka, Mehmet Sait. (2020b), “Safî Mustafa Efendi”. *Ahilik Ansiklopedisi*, C 2, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çalka, Mehmet Sait. (2021), Gülşen-i Pend (Safî), *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEES)*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsen-i-pend-safi>, (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2022).
- Çapan, Pervin. (2005), *Mustafa Safayi Efendi -Tezkire-i Safayi-*, AKM Yayınları, Ankara.
- Doğan, Ahmet. (2015a), “XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Safî Mustafa ve Rubailer”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C 10, S 4, s. 443-464.
- Doğan, Ahmet. (2015b), “Safî Mustafa'nın Gönlüyle Muhavere Niteliğinde Bir Manzumesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C 2, S 34, s. 103-121.
- Doğan, Ahmet. (2019), *Safî Dîvânı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Ahmet. (2022), "Dîvân (Safî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEES)*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-safi-tees-1333>, (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2022).
- Ekinci, Ramazan. (2018), *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekayi'ü'l-Fuzalâ, Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, (4 cilt takım), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, Mehtap. (2014), “Safî Tavlabası-zâde Mustafa”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safhi-tavlabasizade-mustafa> (madde yazım tarihi: 15.07.2014; Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2022).
- Güler, Mehmet. (2019a), “Safî'nin Ka'be-nâme'si ve Bu Eser İçin Yazdığı Tarihler”, Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan Kitabı, (Editörler: H. İbrahim Delice, Mehtap Erdoğan Taş, Hakan Yekbaş), Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, s. 373-392.
- Güler, Mehmet. (2019b), *Ka'be-Nâme Safî*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Güler, Mehmet. (2021), “Ka'be-nâme (Safî)”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEES)*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kabe-name-safi> (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2022).
- İnce, Adnan. (2005), *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*, AKM Yayınları, Ankara.
- İnce, Adnan. (2018), *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, Tezkiretü'ş-Şuarâ*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-203805/mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39ara.html> (erişim tarihi: 08.05.2022).

- İpekten Haluk, İsen Mustafa, Toparlı Recep, Okçu Naci, Karabey Turgut. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özcan, Abdulkadir (1989), *Şeyhî Mehmed Efendi Şakaik-ı Nu 'mâniye ve Zeyilleri-Vekâyü'l-Fudalâ II-III*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (III cilt takım)*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Tavukçu, Orhan Kemal. (2020), “Mustafa Safi Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi”. *Ahilik Ansiklopedisi*, C 2, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tuman, Mehmet Nail. (2001), *Tuhfe-i Naili -Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri- (II cilt takım)*, (Haz: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990), (VIII cilt takım), C 7, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (2007), (VIII cilt takım), C 7, AKM Yayınları, Ankara.
- Yeniterzi, Emine. (2013), “Nasihat-Nâme-i Safî”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 10, s. 425-446.
- Yılmaz, Fehmi. (2010), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul.